

NEDERLANDS

White Ribbon Mile

Operation Berlin

Oosterbeek,
september 1944

de terugtocht van de
1st Airborne Divisie

Jan Vierdag

White
Ribbon Mile

AIRBORNE
RENKUM

Oosterbeek, september 1944

de terugtocht van de 1st Airborne Divisie

Jan Vierdag

De opbrengst van dit boekje is ten bate van de Stichting Vrienden van de Oude Kerk in Oosterbeek.

Deze kerk was tijdens de Slag om Arnhem voor de geallieerden één van de laatste steunpunten voordat ze zich terugtrokken over de Rijn.

De kerk is van 1 mei tot 1 oktober iedere woensdag, donderdag en zondagmiddag geopend van 14.00 tot 17.00 uur.

Er is dan altijd een gids aanwezig voor informatie en rondleiding.

Ook is er een doorlopende film over White Ribbon Mile en de geschiedenis van de Oude Kerk.

Tijdens de herdenkingsperiode van de Slag om Arnhem (tweede helft september) is de kerk iedere middag geopend.

Voorwoord

De Slag om Arnhem in september 1944 wordt in de gemeente Renkum en omliggende plaatsen jaarlijks herinnerd en herdacht. De gevechten op en om de brug in Arnhem en bij belangrijke gebouwen als Hartenstein, Schoonoord, de Tafelberg en natuurlijk de Oude Kerk in Oosterbeek staan in het collectieve geheugen gegrift. Minder bekend is echter de zware terugtocht van de militairen uit de 'perimeter', het laatste grondgebied in Oosterbeek dat in handen was van de geallieerden.

Stichting White Ribbon Mile wil dit minder bekende verhaal in de geschiedenis van Market Garden doorgeven aan de volgende generaties. Hiertoe zijn een aantal activiteiten georganiseerd.

Zo wordt de maandag na de airborne wandeling een pad gemaakt door de uiterwaarden achter de oude kerk naar het herdenkingsmonument aan de rij. Deze wandeling is normaal gesproken niet toegankelijk. Het pad wordt afgezet met witte linten en voorzien van informatie borden.

Voor schoolkinderen uit de laatste klassen van de basisscholen is een lesbrieft samengesteld waarin uitleg wordt gegeven over de zware en moeilijke terugtrekking. De kinderen beleven als onderdeel van het lespakket ook de wandeling. Onderdeel van het lespakket is ook een film over de white ribbon mile. Deze is in de oude kerk te zien.

Vanaf park Hartenstein is een audio wandeltocht gemaakt door de bossen naar de oude kerk. Wandelaar kunnen daar via qr codes het verhaal beluisteren hoe een denkbeeldige

soldaat deze terugtrekking beleeft kan hebben.

Tot slot vindt jaarlijks op 25 september om 21.00 uur de stille tocht plaats vanaf de oude kerk naar het monument. Deze stille tocht wordt afgesloten met het spelen van de last post en een minuut stilte. Het vormt de formele afsluiting van de airborne herdenkingen in de gemeente Renkum.

In dit boekje wordt een poging gedaan om dit voor velen nog onbekend deel van Market Garden te beschrijven. De tekst in dit boekje is gebaseerd op de in de literatuurlijst aangegeven boeken.

Veel dank ben ik verschuldigd aan Bob Gerritsen en Marcel Anker. Beiden hebben hun sporen verdiend in het schrijven van een aantal standaardwerken over de Slag om Arnhem. Tevens gaat mijn dank uit naar Suzan van Loenen, Wim van Zanten en Wim Kersten van Meijer & Siegers voor hun waardevolle adviezen.

Hoewel de Slag om Arnhem al geruime tijd achter ons ligt, is het geen afgesloten hoofdstuk, maar levend verleden - een geschiedenis beladen met actuele politieke en morele betekenis.

Not one shall be forgotten

Jan Vierdag
★1937 - † 2024

Stichting White Ribbon Mile is een initiatief van een aantal betrokken Oosterbeekse burgers: Fedde Makkinga, Greet Visser, Wim Meijer, Joop Bal, Hans Kelderman en Jan Vierdag

De bevrijding van Europa

Na de geallieerde landingen op de kust van Normandië op D Day (6 juni 1944) beginnen de Britten, Amerikanen en Canadezen aan een gestage opmars in Europa.

Veldmaarschalk Montgomery stelt de Operatie Market Garden voor, een operatie die bestaat uit een grootschalige luchtlandingsoperatie (*Market*) en een grondoffensief vanuit Frankrijk en België (*Garden*). Luchtlandingstroepen moeten enkele belangrijke bruggen over Nederlandse rivieren veroveren, waaronder de verkeersbrug in Arnhem en de spoorbrug in Oosterbeek, waarna grondtroepen via deze bruggen snel kunnen doorstoten via het Duitse Ruhrgebied, het hart van de Duitse oorlogsindustrie, naar Berlijn.

Zondag 17 september

De luchtlandingsoperatie begint zondagochtend 17 september 1944

om half twaalf met een inleidend bombardement dat bedoeld is om Duitse kazernes in Ede en Arnhem te treffen. Per abuis wordt het dorp Wolfheze, en vooral de psychiatrische inrichting, getroffen. Hierbij komen 46 patiënten en 35 verplegers en burgers om het leven.

's Middags landen bijna 5.200 man van de Britse 1ste Luchtlandingsdivisie. Dit gebeurt op terreinen op grote afstand van Arnhem; bij Wolfheze en ten noorden van Heelsum. Zij komen per parachute en met zweefvliegtuigen. De zweefvliegtuigen (Horsa gliders) voeren manschappen, jeeps en antitankgeschut aan. De volgende dagen volgde meer landingen van parachutisten en zweefvliegtuigen bij o.a. Wolfheze en Heelsum.

De geplande snelle bezetting van de Rijnbrug door de Britse verkennings-eenheid loopt al vlak na de start bij Wolfheze vast op Duitse weerstand. Delen van de Britse troepen raken

Na de zweefvliegtuigen landen de parachutisten op de Renkumse heide. (Foto IWM BU1163)

De spoorbrug bij Oosterbeek, gezien vanuit het oosten. (Foto Utrechts Archief - 153548)

betrokken bij hevige straatgevechten in Oosterbeek en Arnhem, waardoor verdere voortgang nauwelijks mogelijk is. De spoorbrug bij Oosterbeek wordt 's middags in het zicht van de C Company 2nd Parachute Battalion en Royal Engineers door de Duitsers opgeblazen.

Aan het einde van de dag slaagt een groot deel van het tweede bataljon, en andere onderdelen van de parachutistenbrigade onder leiding van luitenant-kolonel John Frost, erin de noordelijke oprit van de Rijnbrug in Arnhem in handen te krijgen.

Maandag 18 t/m vrijdag 22 september

De volgende dagen blijft het Britse bruggenhoofd echter geïsoleerd door de onverwacht felle tegenaanvallen van de Duitsers. Dit belet de aanvoer van versterkingen naar het bataljon van Frost in Arnhem. In hevige straatgevechten worden de Britten steeds verder teruggedreven. De Britten houden, ondanks de aan-

vallen van de Duitsers, tot laat in de avond van woensdag 20 september stand bij de brug in Arnhem. Dan heroveren de Duitsers de brug. De Britten die de gevechten bij de brug overleven worden gevangengenomen, slechts enkelen zien kans terug te keren richting Oosterbeek. Zij voegen zich bij hun kameraden in het hoefijzervormig gebied van één bij twee kilometer rondom het hoofdkwartier in Hotel Hartenstein tot aan de Rijn achter het kerkje aan de Benedendorpsweg. Dit gebied wordt 'de perimeter' genoemd. De naam die de Duitsers daaraan geven is toepasselijker: 'Die Hexenkessel'. Vanuit hier verdedigt de Britse 1ste Airborne Divisie vanaf woensdag haar positie met hand en tand.

Los van het feit dat soldaten er niet door kunnen slapen, zorgen de beschietingen ervoor dat ze zich niet gemakkelijk kunnen verplaatsen. Evenmin kunnen ze hun loopgraven of schuttersputjes verbeteren of op

De zwaar beschadigde Oude Kerk in Oosterbeek.
(Foto Em de Hond, Oosterbeek)

zoek gaan naar voorraden. Doordat het gebied voor de bevoorrading te klein wordt om voorraden af te werpen, mislukken deze.

Bijna alle afgeworpen voorraden komen daardoor in Duitse handen terecht. Munitie voor handvuurwapens wordt schaars en door een tekort aan munitie voor de anti-tankkanonnen kunnen Duitse pantservoertuigen nagenoeg ongehinderd elke versterking onder vuur nemen. De Airborne troepen worden zo in een langdurige ongelijke strijd gedrongen tegen een grote overmacht aan mannen en materieel.

Hoewel de Amerikaanse en Britse troepen erin geslaagd zijn om de Waalbrug bij Nijmegen te veroveren, bieden de Duitsers hevige tegenstand. Hierdoor blijft de onmisbare steun voor de troepen in Oosterbeek en Arnhem uit. Ook nadat op 21 september circa 1000 soldaten van de 1ste Poolse Onafhankelijke Parachutistenbrigade bij Driel zijn geland. Bij gebrek aan boten kunnen zij de Rijn niet oversteken om hun Britse kameraden te helpen.

Zaterdag 23 september 1944

Zaterdag 23 september beschieten de Duitsers het gebied de hele dag met artillerie en mortieren. Zij

doen herhaalde pogingen om in de perimeter door te dringen. Ondanks dat de Duitsers veel meer soldaten hebben met voldoende materieel en munitie, houden de Airborne troepen stand.

Duitse tanks rijden door de Oosterbeekse straten. Het dorp raakt zwaar beschadigd. De munitievoorraden slinken gevaarlijk en veel soldaten hebben al 24 uur lang geen eten gehad en er is voor hen slechts regenwater om te drinken.

's Avonds om kwart voor acht verzendt de bevelhebber van de 1ste Britse Luchtlandings Divisie, generaal-majoor Urquhart, vanuit zijn hoofdkwartier in Hotel Hartenstein het volgende bericht naar Engeland: *"Overdag veel aanvallen van infanterieformaties, gemechaniseerd geschut en tanks met vlammenwerpers. Elke aanval begeleid door zeer hevig mortier- en granaatvuur. Bevoorrading een volkomen fiasco. Wij zullen standhouden, maar hopen tevens dat de volgende 24 uur gemakkelijker zullen zijn."*

Zondag 24 september 1944

Ondanks hevig Duits spervuur slagen de Polen in de nacht van zaterdag op zondag erin om toch nog 125 officieren en manschappen vanuit Driel de rivier over te zetten. Maar sommigen sneuvelen al voordat ze de gewenste posities hebben bereikt.

De hoop van Urquhart dat het de volgende uren beter zal zijn, wordt niet vervuld, want op zondag 24 september meldt het hoofdkwartier uit Londen dat ze de volgende dag geen voorraden kunnen droppen vanwege het slechte weer boven Het Kanaal. Zo blijft de noodzakelijke hulp uit. Ook de grondtroepen, die

vanuit het zuiden langzaam oprukken, komen te laat. Dat is een hele harde klap voor de generaal. Zijn mannen hebben een week lang gevochten om de doelen in te nemen die ze al na een dag hadden moeten overdragen aan grondtroepen. Ze hebben zich stug verdedigd tegen een krachtige en vastberaden vijand. Die taak is op zichzelf al moeilijk genoeg, maar doorgaan zonder voldoende voedsel, munitie, water en medische voorraden begint te lijken op pure wreedheid. Hun lot is beslist. De divisie kan het door zijn huidige uitputting en munitie- en bevoorradingstekorten niet overleven. De Duitsers stellen alles in het werk om hen af te snijden van de rivierover. Als dat lukt zullen ze als ratten in de val gevangen zitten.

Maandag 25 september 1944

Op maandagmorgen 25 september, kort na zes uur, krijgt Urquhart het bevel om zijn troepen over de Rijn naar de Betuwe terug te trekken.

's Ochtends om half elf roept hij zijn divisiestaf bijeen. *“Het is de bedoeling dat wij er vanavond tussenuit trekken”*, deelt hij hen mee. Hij legt uit dat de verschillende onderdelen volgens een tijdschema langs twee routes naar de uiterwaarden zullen terugtrekken; een oostelijke route langs de Oude Kerk en een westelijke door de bossen, uitkomend schuin achter Dennenoord. *“Over het algemeen gesproken gaan degenen die het verst van de rivier af liggen het eerst naar de overkant”*. Het vinden van de juiste route is een riskante onderneming. Daarom zullen zweefvliegtuigpiloten als gids functioneren op de route, die op moeilijke stukken met witte linten worden gemarkeerd. De terugtrekking krijgt de codenaam *‘Operation Berlin’* mee. Het bevel tot terugtrekking wordt eerst met ongeloof begroet, gepaard met frustratie en een zeker schuldgevoel. Sommige soldaten willen tot het bittere einde blijven vechten. Het regent die dag onafgebroken

Afslag Polderweg van de Benedendorpsweg. In september 2019 het begin van de symbolische route door de uiterwaarden. (Foto via John Howes)

Impressie in 2019 van de terugtocht van de Britse en Poolse soldaten. (berrydereusfotografie.nl)

en het donkere wolkendek doet vermoeden dat het voorlopig niet droog zal worden. Het zijn, in de woorden van Urquhart, ideale weersomstandigheden voor een heimelijke terugtocht. Des te beter, denken de doorweekte mannen in hun schuttersputjes en loopgraven. De regen zal andere geluiden dempen en zo de kans vergroten dat zij straks, als de avond is gevallen, ongemerkt weg kunnen komen. Voordat het weer licht wordt moeten ze de overkant van de rivier zien te bereiken. Na zonsopgang zullen ze in de vlakke, kale uiterwaarden geen schijn van kans meer hebben. Tenminste, als de Duitsers er niet al veel eerder achter komen wat er aan de hand is.

Nacht van 25 op 26 september

Exact om 21.00 uur begint het beschermende bombardement door

de kanonnen van het 30ste Leger Korps aan de overzijde van de Rijn, kilometers verderop in de Betuwe. Eén voor één verlaten de eenheden hun posities en ze sluipen, hun gezichten met as en modder zwart gemaakt en hun schoenen omwikkeld met kleding, zo geruisloos mogelijk naar de Rijnkant. Om zorg te dragen voor de gewonden blijft de medische staf achter.

Canadese genietroepen met stormboten met buitenboordmotoren en Britse genietroepen met canvasboten met peddels wachten bij de zuidelijke oever van de Rijn om de mannen op te halen. De eerste boten bereiken de noordelijke oever om 21.40 uur. Het is moeilijk met de sterke stroming. De motoren houden er door de hevige regens regelmatig mee op, waardoor de boot door de stroming wordt meegesleurd. De soldaten moeten dan al peddelend met

Gezicht op de Rijn vanaf de Westerbouwing. (Fotograaf onbekend, bron: Gelders Archief).

geweerkolven aan de zuidelijke kant zien te komen. Een aantal boten wordt door mortieren of door machinegeweervuur geraakt. De maan laat die nacht verstek gaan en het zicht is zo slecht dat sommige groepen er drie uur voor nodig hebben om bij de rivier te komen. Zelfs de witte linten zijn moeilijk te zien. Van 04.00 uur tot 06.00 uur, wanneer het langzaam licht wordt, wordt een rookgordijn opgetrokken om de oversteek van de achterblijvers te dekken.

Soldaat D. Portman, Signal Platoon, Headquarter Company, 2nd Parachute Battalion.

Soldaat Dan Portman maakte deel uit van het verbindingspeloton van het 2nd Parachute Battalion. Hij was op 18 september, samen met zijn jeep, geland op de landingszone ten noorden van Heelsum. Bij zijn

pogingen om de hoofdmacht van zijn bataljon in Arnhem te bereiken, strandde hij bij het hoofdkwartier van de Airborne divisie in hotel Hartenstein. Na enkele dagen werd hij ter versterking van de troepen, naar het noordelijkste deel van de perimeter gestuurd. Daar bleef hij tot het bericht kwam dat er een terugtocht gepland was:

Op de avond van de negende dag dook een zweefvliegtuigpilot mijn loopgraaf in. "We trekken ons vanavond terug", zei hij. "De hoofdmacht heeft de zuidelijke oever van de Rijn bereikt en is in kleine aantallen overgestoken". We moesten onze schoenen omwikkelen met zakken (waar die vandaan kwamen weet ik tot op de dag van vandaag nog niet) en alles van metaal, wat mogelijk geluid kon maken, moesten we achterlaten. We zouden witte linten vinden, die de smalle doorgang naar de rivier

markeerden. De artillerie ten zuiden van de rivier verzorgde elke vijf minuten een lichtspoor salvo, rood aan de ene en groen aan de andere kant. We moesten binnen deze grenzen blijven. De vijand zat slechts een paar meter verwijderd aan beide kanten van deze doorgang.

Ik weet niet precies hoe laat de evacuatie begon, waarschijnlijk rond 21.00 uur. Een aantal verbindingsmannen bleef op hun posten om nep berichten te verzenden om de vijand in verwarring te brengen.

Het klinkt misschien raar, maar ik moest zo erg opgetogen zijn geweest toen ik hoorde dat er nog een mogelijkheid was om weg te komen uit deze ellende, dat ik in mijn loopgraaf in slaap viel. Het begon te regenen en daar werd ik wakker van. Ik was alleen op het noordelijkste puntje van de perimeter, het was overal donker en iedereen was al weg.

Ik maakte me klaar en kroop zachtjes de loopgraaf uit, anders zou ik de aandacht van de vijand trekken, die dichtbij was. Ik ging richting het hoofdkwartier van de divisie en vervolgens het bosrijke gebied in. Hier kwam ik nog een paar soldaten tegen, die op weg waren naar de rivier.

Onderweg in de bossen was plotseling het geratel van Duitse machinegeweren te horen, in het donker klonk plotseling een schreeuw van pijn, iedereen stopte. Minuten later kwam de sliert mensen weer in beweging. Uiteindelijk kwamen we uit de dekking van de bomen bij de vlakke uiterwaarden van de rivier aan. Koeien lagen in het veld als opgeblazen ballonnen met vier poten naar de hemel gericht. Ook soldaten; die de overtocht hadden gemaakt, hadden zwaar geleden en er lag voldoende bewijs in dit gebied. We naderden de rivier langs

een ondiepe geul. Bij de rivier zaten veel para's te wachten op de boten die, bemand door Canadezen, heen en weer voeren. Het zag ernaar uit dat ik een eeuwigheid op mijn beurt moest wachten. De lucht begon in het oosten langzaam lichter te worden.

De Duitsers hadden in de gaten gekregen dat er iets aan de gang was en begonnen de rivier vanaf de Westerbouwing te beschieten. Ik moest de rivier over zijn voor het te laat was. Ik nam mijn besluit om langs de rivier zo ver mogelijk richting Arnhem te lopen, mijn schoenen en smock uit te trekken en de grendel van mijn geweer in de rivier te gooien. Ik ging ongeveer 150 meter stroomopwaarts het water in, haalde diep adem en ging tegen de sterke stroming in op weg naar de oever aan de overkant. Het bleek dat ik mijn resterende krachten had overschat, ik was verzwakt door het gebrek aan voedsel. Nu werd ik snel naar de plek van de evacuatie getrokken en ik was pas halverwege de oversteek. Mijn krachten gaven het op. Zou ik mee-gesleurd worden, zo in handen van de Duitsers?

Hou vol, vrijheid lonkt aan de andere kant. Plotseling lag er een boot voor me, die in de goede richting ging. Een hand strekte zich uit: "Houd vast, we zijn er bijna". Mijn beschermengel in de vorm van een soldaat van de King's Own Scottish Borderers had me uit de vergetelheid gehaald. Ik werd afgeleverd aan de zuidelijke oever van de rivier waar, zo bleek, ons leger klaar stond. Ik beklom een steile rivierdijk en kwam aan de andere kant in een boomgaard terecht. Snel daarna werd ik in een vrachtwagens geholpen en waren we op weg naar Nijmegen.

**Soldaat 1st klasse B. Kuzniar,
8th Rifle Company, 3rd Battalion.
1st Poolse Onafhankelijke
Parachutistenbrigade.**

B. Kuzniar

Eén van de Poolse militairen, die op 24 september erin slaagden om de Rijn van Driel naar Oosterbeek over te steken was soldaat 1st klasse Boleslaw Kuzniar, Hij zag met een groep kans om

tot de Stationsweg door te dringen. Op de 25st september om 22.00 uur moesten de Polen zich verzamelen op de hoek van de Utrechtseweg en de Stationsweg. Uiteindelijk zag hij kans om bij de terugtrekkende eenheden richting de evacuatieplaats aan te sluiten:

's Avonds sprak de Britse kapitein met een aantal van zijn soldaten. Ik kon zien, dat er iets mis was. Toen riep hij ons bij elkaar en vertelde, dat wij als het donker was naar een bepaald huis moesten gaan. Daar moesten we ons bij een andere Poolse eenheid voegen. We kregen van onze luitenant opdracht elk stuk uitrusting, dat lawaai kon maken, achter te laten. We namen ieder een stengun en een handgranaat mee, bonden lorren en lappen om onze schoenen en gingen op pad naar de Rijn.

We liepen door het bos tussen de afgerukte boomtakken en omgevallen bomen. In het bos zagen we een schokkend tafereel, rondom een mortier krater. Daar lagen de lijken van ongeveer dertig Britse soldaten. Uiteindelijk kwamen we uit het bos en staken de uiterwaarden over. Toen ik aan de oever aankwam begon het steeds harder te regenen.

De officieren die de leiding hadden over de evacuatie hadden alles goed onder controle. Onze luitenant zag al snel dat het onmogelijk was om de mannen bij elkaar te houden en gaf het bevel dat ieder voor zich maar in Driel moest zien te komen. Ik had geluk want ik vond in een inham aan de rand van de oever een boot. Samen met twee ander Polen duwden we de boot het water in en begonnen te roeien met onze schepjes. We kwamen onder machinegeweer vuur te liggen maar gelukkig ging dat over onze hoofden heen. Hoe dichter we bij de zuidoever kwamen hoe gericht het vuur werd. Dus sprongen we alle drie uit de boot. Het water kwam tot aan mijn oor en ik begon direct te zwemmen. Een Duits machinegeweer bleef de oever maar beschieten en ik wachtte tot hij even stopte en ik kroop snel over de dijk.

**Sergeant-majoor (TSM)
T.W. Kent, F Troop, 1st Airlanding
Light Regiment Royal Artillery.**

T.W. Kent

Sergeant-majoor Tom Kent, bevond zich met zijn eenheid achter het oude kerkje, in Oosterbeek. Hij herinnert zich de maandag 25 september nog goed:

Op maandag zaten we op hete kolen en probeerden we alles zo gewoon mogelijk te doen en vernietigden alles wat door de vijand te gebruiken was. Zodra het donker was, werden de slagpinnen samen met andere kleine en essentiële stukken van het schietmechanisme uit de kanonnen verwijderd. De sluitstukken van de kanonnen werden verwijderd

en goed verspreid over het gebied. Tegen 20.00 uur hadden we onze dekens verscheurd en om onze laarzen gewikkeld om het geluid te dempen. Om 20.30 uur riep ik de eenheid bij elkaar en telde de hoofden. Onze twee gewonde officieren werden ieder ondersteund door twee man. Precies om 21.00 uur vertrokken we, de twee gewonde officieren aan kop van de groep, de rest volgde in een rij, waarbij elke man de flap van de jas van de man voor hem vasthield. Op deze manier moesten we allemaal in contact blijven en onderweg niet verdwalen. Het was absoluut verboden om te praten, roken of mondelinge bevelen te geven. Ik leidde de groep, met behulp van het licht van mijn diensthorloge. Het punt aan de rivier waar we om 21.30 uur naar toe moesten, werd aangegeven door twee sporen van 40 mm lichtspoor munitie. Ons ontmoetingspunt aan de oever lag tussen deze lichtsporen in. De Duitse posities werden zwaar door onze artillerie beschoten en aanvallen door de hoofdmacht op de zuidelijke oever werden gestart als een afleidingsmanoeuvre.

Wanneer Kent en zijn mannen bij de oever van de rivier aankomen, sluiten zij zich aan bij een rij wachtende soldaten. Af en toe hoorden ze het geluid van een motorboot als deze bij de noordelijke rivieroever aankwam en een paar seconden later hoorden ze het geluid langzaam vervagen. Daarna schoof de rij wat naar voren en het wachten begon opnieuw. Op dit punt verliep alles ordelijk.

Kent: Sommige soldaten, waarvan ik dacht dat ze sterke zwemmers waren, trokken hun kleren uit om naar de andere kant te zwemmen. Op een gegeven

moment bedacht ik me dat ik ook wel, voor het ochtendgloren, kon proberen naar de overkant te zwemmen. Tegen ongeveer 03.30 uur stonden we vooraan in de rij en het lukte mij om mijn twee gewonde officieren mee te laten gaan. Ik moest wachten op de volgende boot. Dit was een opvouwbare canvasboot waaraan een buitenboordmotor was bevestigd.

Het aantal mannen dat in de boot klom was ongelofelijk; het water stond een centimeter onder de rand van de boot. Een gefluisterde order vroeg ons om zo stil en rustig mogelijk te blijven en toen gingen we. De rivier stroomde erg snel en ik bedacht me dat ik al mijn energie nodig zou hebben gehad om zwemmend de overkant te halen.

Majoor J. C. Winchester, Officer in Command 9 Airborne Field Company Royal Engineers.

J.C. Winchester

Rond ongeveer één uur die nacht lagen de soldaten te wachten om de rivier over te steken. Ze lagen onder dekking langs de rivier. De boten landden met onregelmatige tussenpozen op dit hele stuk van de rivier. Tegen het eind van de nacht was ik volledig uitgeput en was mijn baan als regelaar niet meer nodig. Op het moment dat de boten landden namen ze de mannen mee die het dichtst bij waren. Toen ik gecontroleerd had dat de meeste van mijn genisten aan de overkant waren aangekomen, besloot ik zelf ook mee te gaan. Eén boot landde recht tegenover me en er was nog één plaats over. Toen onze boot op de

zuidoever botste, werd ik aan land geholpen. Ik klauterde langs een wit lint de dijk op en bevond me in een appelboomgaard. Na een paar minuten rust liep ik vier en halve kilometer naar Driel. Hier kreeg ik een heerlijke kop thee met rum in een schuur van een eenheid van de 43rd Infantry Division. Ik verzamelde een paar dekens en vond een vrachtwagen die op weg was naar Nijmegen. Ik sprong erin en viel meteen in slaap.

De overlevenden van de luchtlandingsdivisie strompelen zo door de nacht onder hevige beschietingen door Duitse artillerie en aanvallen door de Duitse infanterie naar de Rijn. Ze houden elkaar bij de hand of houden de kleding vast en zoeken op de tast hun weg langs de witte linten. Veel van hun kameraden zijn gedood, gewond of gevangen genomen.

Sommige groepen van soldaten verdwalen en kunnen de route moeilijk terugvinden. Het is een afschuwelijk dilemma: wie niet meer kan lopen heeft order gekregen achter te blijven. Desondanks worden er nog vele gewonden naar de rivieroever meegedragen.

Naarmate de nacht verstrijkt, worden de honderden mannen die op hun evacuatie wachten steeds zenuwachtiger. In paniek bestormen sommigen van hen de boten, die daardoor omslaan. Ze zijn bang, omdat ze weten dat het varen bij het aanbreken van de dag moet stoppen. Ze hebben de keus om óf in krijgsgevangenschap te gaan óf de rivier over te zwemmen. Veel mannen besluiten daarom zwemmend de Rijn over te steken. Maar doordat de mannen door voedsel- en slaaptekort ernstig verzwakt zijn, redden

velen dat niet. Zwemmend en varend bereikt zo'n 2400 man van de Airbornes de overkant en vandaar Nijmegen, van waaruit de Canadezen een verbinding met Driel hebben gemaakt.

**Soldaat A. R. Holburn,
Support Company, Mortar
Platoon. 7th (Galloway)
Battalion The King's Own
Scottish Borderers (Airborne).**

A. R. Holburn

Toen ik bij de rivier aankwam lag ik onderaan een verhoogde oever. Er was veel artillerievuur, machiniegeweervuur en er werd veel lichtspoormunitie in beide richtingen over de rivier

afgevuurd. Af en toe explodeerde er een granaat of mortiergranaat in de rivier. Het was een komen en gaan van boten bij de oever. Af en toe klonken er kreten uit het water. Het was duidelijk dat boten en mannen in het water in moeilijkheden waren. Op de oever wachtten soldaten stilletjes op hun beurt. Uiteindelijk was het mijn beurt, de boot was een opvouwbare hout/canvas-boot met een buitenboordmotor, bemand door soldaten met een Canadees accent. De boot was vol en ik hielp om hem van de oever af te duwen en daarna hield ik me aan de zijkant van de boot vast terwijl hij de rivier overstak.

Sergeant D. Hardy, Gliderpilot Regiment, E Squadron

D. Hardy

In de avond van 25 september kroop iemand naar de schuttersput waar ik inzat toe en vertelde ons dat we om 22.00 uur moesten vertrekken om naar de rivier te gaan. We kregen opdracht om onze schoenen te omwikkelen met kledingstukken en de man die voor ons liep vast te houden. We moesten alles achter laten zoals het was. Zoals bevolen was vertrok ik en op een gegeven moment liep ik zo dicht langs de vijand dat ik ze met elkaar kon horen fluisteren. We kwamen rechts van de oude kerk aan en staken de wei over om achter in de rij, bij de rivier aan te sluiten. Het was rond 03.30 uur toen ik eindelijk de rivier overstak. Op het moment dat ik uit de boot klom was ik zo uitgeput dat ik in het water viel. Iemand greep mijn jas vast en zei dat het te vroeg was om dood te gaan. Na een lange wandeling kwam ik een DUKW (amfibie voertuig) tegen die me naar Nijmegen bracht.

Sergeant N.W. Howes 10 Platoon, 'A' Company 2nd Battalion South Staffordshire Regiment.

N.W. Howes

Sergeant Norman Howes is na het mislukken van de opmars in Arnhem, met een aantal van zijn mensen teruggetrokken naar de omgeving van het kerkje in Oosterbeek. Daar maakte hij deel uit

van de Lonsdale Force en was één van de laatsten om naar de rivier te vertrekken, toen het nieuws van de terugtocht bekend werd:

Mijn groep zat bij de laatste vijftig die vertrokken met als gevolg dat ik tegen de tijd dat ik de rivier bereikte me in een groep wachtenden bevond van 8 man breed en 400 meter lang, allemaal wachtend op boten die ons over de rivier zouden varen. Omdat het licht werd kwamen we in het zicht van de Duitse troepen op de Westerbouwing en werden bestookt met mortier- en machinegeweevuur. Ondanks dat bleef de discipline hoog en iedereen stond stil te wachten, wachtend op hun beurt. De gewonden kregen voorrang zodat zij meteen geëvacueerd werden. Ik herinner me dat ik ze eigenlijk benijdde om hun verwondingen. Tegen 8.00 uur kwam er een officier langs en gaf ons toestemming om ons over te geven of op eigen houtje de rivier over te steken. Ik besloot het erop te wagen om over de rivier te ontsnappen.

Op dat moment werd de omgeving waar de boten overstaken hevig onder vuur genomen door mortieren en machinegeweren. Ik besloot om mijn weg stroomafwaarts te lopen, verder van de brug en het belangrijkste oversteekpunt. Ik kon niet geloven dat ik zoveel geluk had toen ik, net voorbij de bocht in de rivier, een kleine roeiboot van zo'n 2,5 meter en in goede conditie aantrof, maar zonder dollen en riemen. In de boeg lag een oud kapok zwemvest. Omdat ik een slechte zwemmer was, gooide ik mijn uitrusting af en deed het vest om. Ik kreeg snel bezoek van drie andere soldaten en we begonnen de rivier over te steken al roeiend met helmen, handen en geweerkolven. We schoten lekker op en bereikten vrij snel de

andere oever. Helaas was de stroming te sterk en merkten we dat we aan het rondtollen waren tussen de kribben, waardoor het onmogelijk was om aan land te gaan. We kwamen onder vuur te liggen en één man werd geraakt. De volgende vuurstoot raakte ons en we werden allemaal in het water gegooid. Ik werd terug gezogen naar het midden van de rivier en zag dat de anderen naar de oever worstelden. Ik kon één van hen horen schreeuwen dat hij niet kon zwemmen. Ik werd stroomafwaarts meegetrokken langs de vijandelijke posities op de Westerbouwing en werd weer beschoten. Toen kon ik de achtersteven grijpen van een gezonken boot, waarvan ik later hoorde dat dit het Drielse veer was en kon schuilen achter de stuurhut. Na een poosje liet ik me op het zand vallen, krabbelde het strandje op en zocht dekking in een kleine kuil aan de voet van de dijk. Helaas had aan de overkant een schutter van een machinegeweer me gezien en begon me "uit te graven". Ik werd gered door twee Royal Airforce Typhoons (jachtvliegtuig), die net op tijd een patrouillevlucht boven de rivier uitvoerden. Dit overtuigde de Duitsers om te stoppen met vuren en in dekking te gaan, waardoor ik de kans kreeg om over de dijk naar een relatieve veiligheid te kruipen. Later werd ik door een patrouillerende tank opgepikt en naar een artillerie eenheid gebracht. Die gaven me een kom met pap, mijn eerste redelijke maaltijd sinds zeven dagen. Hier vandaan werd ik met een vrachtwagen vervoerd naar Nijmegen.

Als de Duitsers dichterbij de soldaten in de uiterwaarden komen, die ineengedoken op de modderige oever zitten, gaan vier parachutis-

ten in een kringetje dicht bij elkaar staan. Ze haken hun armen in elkaar waarna een van hen de pin uit een granaat, die hij in zijn hand heeft, trekt en blijft vasthouden. "Er volgt een explosie en de vier mannen vielen op de grond" vertelt een ooggetuige later. Kolonel Graeme Warrack, de hoogst in rang zijnde medisch officier die bij de gewonden achterblijft, zoekt met zijn medisch personeel in het verlaten gebied in de perimeter naar achtergebleven gewonden.

Luitenant R.J. Kennedy, 23rd Field Company Royal Canadian Engineers.

R.J. Kennedy

Russell Kennedy had als taak te zorgen dat de boten en al het materiaal op de juiste plaats werden afgeleverd. Als officier had hij geen opleiding gehad om een stormboot te bedienen. Nadat hij die nacht zijn opdracht had voltooid ging hij naar de rivier om geïnformeerd te worden over de stand van zaken. Nadat hij te horen had gekregen dat zijn vriend Russ Martin werd vermist, ging hij naar hem op zoek. (Later bleek dat Russ Martin gesneuveld was) Russ vond hij niet maar wel twee verlaten stormboten. Hij kreeg twee soldaten toegewezen en met zijn drieën, soldaat McCready en korporaal Gillis begonnen ze aan de evacuatie van de Airbornes.

Kennedy vroeg aan beiden of ze bereid waren voor een laatste tocht. Besloten werd dat Gillis, die pas geleden getrouwd was en een baby had gekregen, niet zou meegaan.

Russell Kennedy over deze tocht: *We besloten om met twee stormboten de tocht over de rivier te maken, soldaat McCready en ik ieder in een stormboot. Aan de noordoever ontstond een lichte chaos. Er waren meer mannen dan de twee stormboten konden vervoeren. Het werd al bijna licht en dit zou de laatste tocht deze nacht zijn. Beide stormboten werden geladen tot het water aan de rand van de boot stond. Er werd wat geduwd en getrokken om maar mee te kunnen. Ik besloot toen dat er niemand meer mee kon.*

Alles draaide er nu om of we de Evinrude (buitenboordmotor) gestart kregen. Dit lukte in eerste instantie niet. In de boot van McCready voelden de mannen een ramp aankomen en begonnen met alles wat ze hadden te roeien. In het midden van de rivier werden ze blootgesteld aan moorddadige machinegeweer vuur. Slechts vijf mannen zouden de veiligheid van de zuidkant bereiken. David McCready was, hoewel gewond, een van de vijf. In mijn boot zaten de mannen als sardientjes in een blik op elkaar geplakt. Toen ik naar beneden keek naar de mannen die op hun handen en knieën zaten zag ik geen enkele soldaat meer maar alleen een grote massa.

Brits legeruniform stof. Ik had moeite ruimte te vinden om aan het starttouw te trekken om de motor te starten. Ik kon de motor niet in neutraal zetten maar het lukte om hem aan de praat te krijgen. Ik voer met een zeer lage snelheid omdat de boot zo laag in het water lag en bij één verkeerde beweging kon zinken. Ik zag geen kans om het vijandelijke vuur te ontwijken door te gaan zigzaggen. De laatste boot uit Oosterbeek werd een langzame tocht. Op deze tocht verloor ik één man. Met

Britse krijgsgevangenen worden afgevoerd.

het geluid van een cricket bat die een kussen raakt werd de soldaat die onder mijn rechter elleboog zat geraakt en sneuvelde. Direct daarna raakte de neus van de stormboot de zuid oever. Veel militairen slaagden er niet in om in één van de boten of zwemmend de overtocht te maken. Zij bleven achter op de noordelijke oever van de Rijn of ergens in de bossen of in huizen in Oosterbeek. Hun lot was beslecht. Ze werden als krijgsgevangenen door de Duitsers bijeen gedreven en naar een tijdelijk opvangkamp in Zutphen gebracht om vandaar naar krijgsgevangenkampen in Duitsland te worden vervoerd. De achtergebleven gewonden werden overgebracht naar verschillende ziekenhuizen in Apeldoorn.

Dinsdag 26 september 1944

Het dagboek van de divisie meldt dat Operation Berlin om half zes 's ochtends is stilgelegd omdat de dageraad het proces onuitvoerbaar maakte. Ondanks de geweldige inspanningen van de Canadese en Britse genisten liggen op dat moment nog steeds ongeveer driehonderd mannen in de uiterwaarden te wachten op de boten. Die mannen hebben geen andere keuze dan zich over te geven.

Het dorp Oosterbeek blijft totaal verwoest achter. Het ligt bezaaid met puin, wrakstukken, veldgraven, materieel en munitie. De inwoners worden geconfronteerd met een merkwaardig geluid van bijna-stilte, dat ze in geen negen dagen hebben gehoord. Het is het bittere geluid van teleurstelling en van ongeloof. Er rest niets anders dan de doden te begraven en de gewonden te verzamelen. Oosterbeek is weer in de macht van de bezetter.

Winston Churchill op 28 september 1944: *“Door hun gedurfde aanvallen, hun listige verdediging, hun prachtige volhouden, hebben zij een wapenfeit verricht, dat herinnerd en verteld zal worden zolang deugden als moed en vastberadenheid nog de harten van mensen kunnen inspireren en verwarmen”.*

Gedenktekens

Op de plek waar de mannen aan boord gingen lag in die tijd een klein strandje tussen twee kribben. Hier is in 2003 een klein monument opgericht.

Deze bijzondere plek aan de Rijnsoever waar de mannen in de Canadese stormboten en de Britse canvasboten klommen is van grote historische betekenis, het markeert het einde van operatie Market Garden. Het is een tastbaar monument dat herinnert aan deze heldhaftige mannen die voor onze vrijheid streden en vielen. Dit monument is ontworpen en gemaakt door Rob van Zon.

Het is op 21 september 2003 onthuld door Sergeant M.J. Potter, een van de mannen die in 1944 over de Rijn heeft kunnen ontsnappen.

Het op 21 september 2003 onthulde monument aan de Rijnsoever.

Op dezelfde hoogte aan de Rijn, aan de zuidkant langs de Drielse Rijndijk in Driel, staat het Monument Royal Engineers (RE) en Royal Canadian Engineers (RCE). Op 15 september 1989 is dit monument onthuld ter ere van de Royal Engineers (genie) en de Royal Canadian Engineers. Zij maakten de evacuatie vanuit de noordelijke Rijnoever van de ongeveer 2400 Britse en Poolse mannen mogelijk op gevaar van eigen leven.

Op de voorkant van het monument staat geschreven: "25/26 SEPTEMBER 1944" "...THEY WERE JUST WHISPERS AND SHADOWS IN THE NIGHT..." ("...zij waren slechts fluisterstemmen en schimmen in de nacht...")

Monument op de Drielse Rijndijk ter ere van de Britse en Canadese Engineers. (Foto Bob Gerritsen)

Wij hebben veel bewondering voor de onverzettelikheden waarmee de Britten en de Polen zich tot het laatste toe bleven verdedigen. Zij moesten vluchten, niet uit gebrek aan moed, maar uit overmacht. Zeer veel soldaten overleefden de terugtocht niet, sneuvelden door vijandelijk vuur of verdronken in de Rijn. Volgens een verslag uit Rhenen dreven tientallen

dode Engelsen de Rijn af: *"De jongens sleepten ze uit het water en trokken ze de wal op."*

Op deze plek aan de Rijn willen wij ook stilstaan bij de inwoners van Oosterbeek die tijdens deze dagen doodsangsten hebben uitgestaan en vrijwel alles hebben verloren. Hun huizen en hun bezittingen, hun hoop en hun vrijheid. Zij werden gedwongen het gehavende dorp halsoverkop te verlaten en te vluchten en moesten zich, vooral lopend, met fietsen zonder banden en de weinige spullen in kinder- en kruiwagens en handkarren, tussen de doden en het puin doorwerken in de richting van Ede. Acht maanden leefden zij in ballingschap. Voor ruim 140 burgers van Oosterbeek betekende de oorlog het einde van hun leven.

Pas op 17 april 1945 zetten de Geallieerden opnieuw voet in een gehavend en leeggeplunderd Oosterbeek.

Vrijheid is niet vanzelfsprekend

Voor ons is het zo vanzelfsprekend dat wij in vrijheid leven. Al bijna 75 jaar kennen wij in ons land en in ons dorp vrijheid. Onze vrijheid is niet vanzelfsprekend. In heel veel delen van de wereld is de vrijheid niet aanwezig. Oorlog is voor ons dan wel ver weg, dat geldt echter niet voor iedereen! Er is geen dag zonder geweld. Nog steeds zijn er tientallen miljoenen mensen halsoverkop op de vlucht, vaak in doodsangst, hun vertrouwde leven achter zich latend. Deze mensen vluchten voor oorlog, voor geweld. Zij vluchten voor hun leven. Niet uit gebrek aan moed, maar omdat dit de enige weg is om een veilig heenkomen te zoeken. Meer dan de helft van hen is nog maar een kind. Voor hen is er geen wit lint!

White Ribbon Mile

**White Ribbon Mile is meer dan een wit lint.
Het is de levenslijn van Hoop!**

Stel je eens voor, je bent een soldaat tijdens de Slag om Arnhem. De strijd is hevig, bitter en uitzichtloos. Veel van je kameraden zijn gesneuveld of gewond. Je bent uitgeput, hebt honger en denkt dat je het niet zal overleven. Dan komt het bericht dat de operatie wordt afgeblazen en de overgebleven soldaten worden geëvacueerd. Market Garden is mislukt. Het is maandag 25 september 1944.

Operatie Berlin

Die nacht regent het hard en is het aardedonker. Dat is maar goed ook, want de Britse, Nederlandse en Poolse soldaten zijn omringd door Duitsers die nog steeds de felle strijd voeren. Van Hartenstein via de Oude Kerk in Oosterbeek gaat de barre terugtocht door de bossen en de uiterwaarden naar de Rijn. Daar zullen de soldaten de rivier oversteken naar bevrijd gebied. Hun gewonde kameraden achterlatend. Ze zien bijna niets en kennen de weg niet. En de vijand is overal aanwezig. Regen slaat in hun gezicht. Het is moeilijk om geruisloos te zijn. Sommigen doen hun laarzen uit. Een briljante vondst is het witte lint van parachutestof dat de route aangeeft. Een baken dat je niet uit het oog moet verliezen.

De White Ribbon Mile is een korte wandeling die de barre tocht symboliseert en net als toen wordt aangegeven met een wit lint. Het traject van de Oude Kerk in Oosterbeek naar het herdenkingsmonument bij de Rijn is slechts drie weken per jaar toegankelijk. De ultieme kans om ter plaatse te beleven, te leren, te herinneren en te eren.

De White Ribbon Mile Stille Tocht is ieder jaar op 25 september om 21.00 uur vanaf de Oude Kerk in Oosterbeek.

Na het spelen van de "Last Post" en het houden van 1 minuut stilte wordt u uitgenodigd ter herinnering aan deze periode een bloem bij het monument te leggen. Het is de formele afsluiting van de Airborne activiteiten in de Gemeente Renkum.

Uitgebreide informatie op de website
www.whiteribbonmile.nl

Geraadpleegde literatuur:

- 69th Commemoration of the battle of Arnhem, Robert Sigmond (2013)
- De slag om Arnhem (R.E. Urquhart, 1958)
- Arnhem, negen dagen strijd (Chris Brown, 2015)
- Arnhem, 17 - 26 september 1944 (Christoffer Hibbert, 1962)
- De slag om Arnhem (Antony Beevor, 2018)
- Kate ter Horst, Engel van Arnhem, herinneringen aan september 1944 (Willem de Bruin, 2018)
- De verschrikking van de nacht (Tony Sheldon, 2015)
- By Land, Sea and Air, An Illustrated History of the 2nd Battalion The South Staffordshire Regiment 1940-1945 (R.N. Sigmond Publishing, 2003)
- Arnhem Bridge, Target MIKE ONE, An Illustrated History of the 1st Airlanding Light Regiment RA 1942-1945, North Africa - Italy - Arnhem - Norway (R.N. Sigmond Publishing, 2015)
- The Lost Company, C Company 2 Parachute Battalion in Oosterbeek and Arnhem September 1944. (Maca Publishing, 2017)
- Poles Apart, The Polish Airborne at the Battle of Arnhem, (Greenhill Books, 1993)

Informatie:

Stichting White Ribbon Mile in samenwerking met:

Gemeente Renkum

Stichting Airborne Herdenkingen

Stichting Airborne Region

info@whiteribbonmile.nl

Website: www.whiteribbonmile.nl

Facebook: Whiteribbonmile

Donaties zijn welkom op onze bankrekening:

NL 82 ABNA 0107 4156 23

T.n.v. Whiteribbonmile Oosterbeek

KvK: 83727132

Sichting White Ribbon Mile
heeft de ANBI status

Grafisch ontwerp: SeventySix Graphic Design, Oosterbeek

Omdat geen verdediging meer mogelijk was, kreeg generaal Urquhart op 25 september 1944 bevel zijn troepen in Oosterbeek rondom het hoofdkwartier Hotel Hartenstein terug te trekken. In het holst van de nacht van 25 op 26 september 1944 moesten ruim 2400 militairen zien weg te komen naar de overzijde van de Rijn bij Driel.

Uitgeput door dagenlange gevechten, honger en slaapgebrek moesten ze in de stromende regen en pikdonkere nacht hun weg zoeken naar de Rijn. De route door de bossen en de uiterwaarden werd gemarkeerd door witte linten die normaal door de genie gebruikt werd om bv mijnevelden te markeren.

Bij de Rijnsoever zouden Britse en Canadese genietroepen hen met bootjes ophalen en overzetten. Velen zullen helaas de tocht naar en over de Rijn niet overleven.

De witte linten tijdens de herdenking van september markeren symbolisch de weg die de soldaten van de 1st Airborne Divisie en de 1ste Poolse Onafhankelijke Parachutistenbrigade hebben gelopen om bij de rivier te komen en geëvacueerd te worden. Op dit punt staat nu een monument om deze actie te herdenken.

Indrukwekkend zijn de verhalen van de militairen die de overtocht hebben overleefd.

